

Een zeldzaam ornamentboekje uit het atelier van Jacques Androuet DuCerceau

Het Rijksprentenkabinet verwierf niet lang geleden een kostbaar boekje met tekeningen die vermoedelijk tussen 1540 en 1550 zijn ontstaan. De zeventien tekeningen stellen voor het merendeel voorwerpen van edelsmeedkunst voor, zijn niet gesigneerd of gedateerd, getekend op perkament met pen en penseel in zwarte inkt en grijs-bruin gewassen, veelal met gebruik van constructielijnen in lichtbruine inkt.

Zestiende eeuwse tekeningen door of voor edelsmeden komen niet vaak voor en wanneer er een groep opduikt met een band uit de tijd, dan is dat wel zeer bijzonder. Omdat we niet veel weten van de oorspronkelijke bedoeling en het gebruik van dit soort boeken, is het noodzakelijk dat elk exemplaar zorgvuldig wordt bestudeerd. De mogelijkheid dat het in ons geval gaat om een schetsboek, kan snel van de hand worden gewezen: alle tekeningen, op één uitzondering na – een tekening, die later lijkt te zijn toegevoegd – zijn zorgvuldig voltooide tekeningen, geen snelle notities of ideeën in de eerste fase van hun ontstaan. Papier was omstreeks 1540 goedkoper dan perkament en zou, normaal gesproken, voor dergelijke eerste schetsen zijn gebruikt: bij ons boekje was het kennelijk de bedoeling iets luxueus te maken. De bladen zijn van hetzelfde formaat, het is dus geen heterogene verzameling van niet bij elkaar behorende stukken in een band, en de tekeningen vullen de bladzijde zo goed mogelijk, waarbij

overigens geen pogingen zijn gedaan om rekening te houden met de schaal van de voorwerpen. Om een voorbeeld te noemen, een bisschopszetel wordt even groot afgebeeld als een beker of een zoutvat.

Het zijn ook geen werktekeningen. Er zijn immers geen aantekeningen over de maten, ze zijn niet doorgeprikt of aan de achterzijde met krijt geprepareerd, ze zijn niet doorgegriffeld, er is niet op gemorst met zuur en er zijn geen sporen van vette vingers: ze zijn kennelijk niet gebruikt in de werkplaats van de edelsmid.

Doorgaans wordt voor dit soort boekjes van ornamenttekeningen op perkament gedacht aan twee mogelijkheden: een inventaris van een schatkamer of een presentatie voor een mogelijke afnemer. Dit boekje kan geen inventaris van een schatkamer zijn, omdat al zijn de bladzijden wel genummerd, de voorwerpen zelf geen inventarisnummers hebben. Er zijn geen cijfers, letters, beschrijvingen of titels. Daarbij gaat het slechts om twintig voorwerpen, wat nauwelijks een aantal is waarvoor een inventaris nodig is. Een aantal voorwerpen komt, bijna zonder variatie, terug op andere tekeningen uit dezelfde werkplaats. In dit verband zijn deze herhalingen zeker van betekenis. Een schatkamer die belangrijk genoeg geacht werd om geïnventariseerd te worden, zou zeker voorwerpen bevatten die op een of andere manier uniek waren en sommige, zo niet alle, zouden van wapens zijn voorzien.

Dit is hier echter niet het geval. Is het boekje misschien gemaakt als presentatie voor een opdrachtgever, hetzij van koninklijke bloede, hetzij van adel, maar in ieder geval rijk? Door middel van een zorgvuldig verwoorde opdracht aan een maecenas hebben zestiende eeuwse kunstenaars of schrijvers meer dan eens hun inkomen vergroot. Dit boekje ornamenttekening heeft echter tekst noch opdracht; misschien moet men daarom concluderen dat er een markt heeft bestaan voor dergelijke albums met zorgvuldig voltooide ornamenttekening waarin het nieuwste van het nieuwste te zien was. Tenslotte kan men ook de mogelijkheid overwegen dat de edelsmid zelf het boekje gebruikte om bij bestellingen zijn kunnen te tonen.

De boekband (afb. a) bevat een aantal belangrijke, maar niet eenvoudig te duiden aanwijzingen. Men heeft hem wel beschreven als Antwerps omstreeks 1540¹, met op de voor- en achterkant twee maal de beeltenis van Karel v gestempeld. Volgens E. P. Goldschmidt² werden portretten van Karel v, met de tweekoppige adelaar en zijn devies *Plus Oultre* erboven, veelvuldig gebruikt door Antwerpse boekbinders in de periode 1530–1550 en door boekbinders in Midden-Duitsland in de jaren 1560 en 1570.

Antwerpse boekbinders werkten in de jaren 1560 in Engeland, met name in de binderij van Matthew Parker, aartsbisschop van Canterbury. Engelse boekbinders betrokken hun boekbandstempels ook uit Antwerpen. Deze gegevens een ogenblik latend voor wat ze zijn, moeten we de herkomst bekijken. De namen van de eigenaars, die in dit boekje zijn opgetekend, zijn bijzonder interessant, al is het niet duidelijk in hoeverre zij ons verder kunnen helpen (zie hiervoor ook de *bijlage*). De vroegst gedateerde inscriptie is van 1645 (of moeten we 1615 lezen?), aangebracht door een zekere W (?) Folkes, die echter niet met zekerheid kan worden geïdentificeerd.

Nog vroeger, te oordelen naar het handschrift, is de naam van Thomas Monk in het boekje geschreven. Omdat vele latere bezitters van het boekje uit Cornwall afkomstig zijn, is het zeer wel mogelijk dat

Afb. a*. Boekband met twee maal de beeltenis van Karel V, met kroon, rijkszwaard en rijksappels, en zijn devies.

deze Thomas Monk tot het daar levende geslacht van die naam behoorde, waaruit ook de bekende generaal George Monk, uit Cromwell's tijd, stamde, en wiens vader en broer beiden de naam Thomas droegen. Er zijn, zoals uit de *bijlage* blijkt, nog meer zeventiende eeuwse en ook latere inscripties. De belangrijkste conclusie is wel dat het boekje reeds vroeg in de zeventiende eeuw in Engelse handen was.

De tekeningen zelf zijn door Dr. Günther Arnolds van de Kunstbibliotheek te Berlijn³ toegeschreven aan een van de beroemdste Franse ornamentontwerpers uit de zestiende eeuw, Jacques Androuet DuCerceau de Oude (geboren in 1510?, nog in leven in 1584, maar vermoedelijk in 1585 reeds overleden), hoewel

* De afbeeldingen a-u geven band, tekeningen en inscripties weer van het ornamentboekje uit het atelier van Jacques Androuet DuCerceau in het Rijksprentenkabinet te Amsterdam. Een uitvoerige beschrijving van het boekje is te vinden in de *bijlage*.

Afb. b-c. Schutblad met namen van eigenaars.
Het wapen van Philip Pearse Plantagenett.

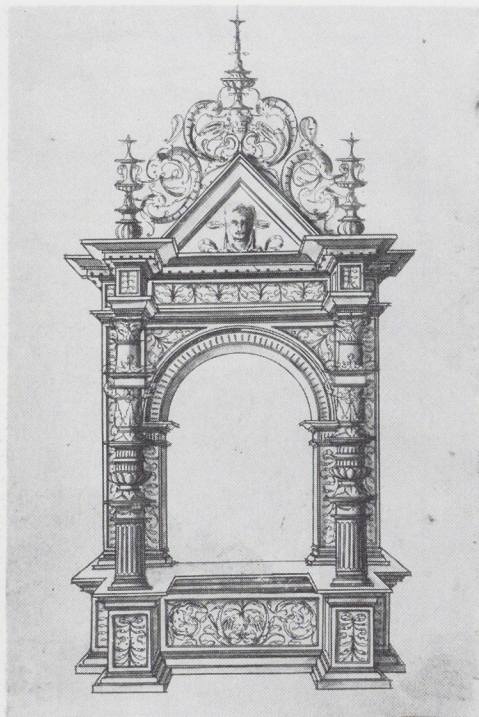
ze niet worden vermeld door Henry de Geymüller in zijn monografie over DuCerceau⁴. De toeschrijving aan DuCerceau werd aangehouden door John Hayward, toen hij de tekeningen publiceerde in een van zijn artikelen over maniëristische edelsmeden in de *Connoisseur*⁵. Hij beschreef ze als ontleningen aan het werk van Hans Brosamer uit DuCerceau's vroege tijd. Brosamer's uiterst zeldzame boekje met houtsneden, *Ein new kunstbuchlein von mancherley schönen Trinkgeschirren, für die Goltschmiede vnd für die jenigen die Silberne Becher Credentz Flaschen vñ Kandeln machen wollen lassen sehr dienstlich vnd nützlich zu gebrauchen* is net zo min gedateerd als het merendeel van de tekeningen en prenten van DuCerceau, maar vanwege de overigens dubbelzinnige vermelding 'Durch Hansen Brosamer Maler zu Fulda, an tag gegeben' wordt het doorgaans gedateerd omstreeks 1540, ten tijde van Brosamer's verblijf te Fulda (1535–1545). De meeste van zijn late houtsneden werden in feite gedrukt

in Frankfurt, althans volgens Campbell Dodgson⁶, die van mening was dat Brosamer's boek voor het eerst werd gedrukt omstreeks 1548–1550.

DuCerceau moet ten minste één keer in Italië zijn geweest, en wel in het gevolg van kardinaal Georges d'Armagnac, waarschijnlijk toen deze als ambassadeur in Venetië verbleef, tussen 1539 en 1544 en vanaf 1549. Omdat DuCerceau in Frankrijk gravures publiceerde in 1549, 1550 en in 1551, ligt een verblijf in Italië tussen 1539 en 1544 het meest voor de hand. Afhankelijk van de datering van DuCerceau's geboorte – deze moet gezocht worden in de periode van 1510 tot 1520 – kan men ook nog denken aan een eerdere reis, omstreeks 1531–1533.

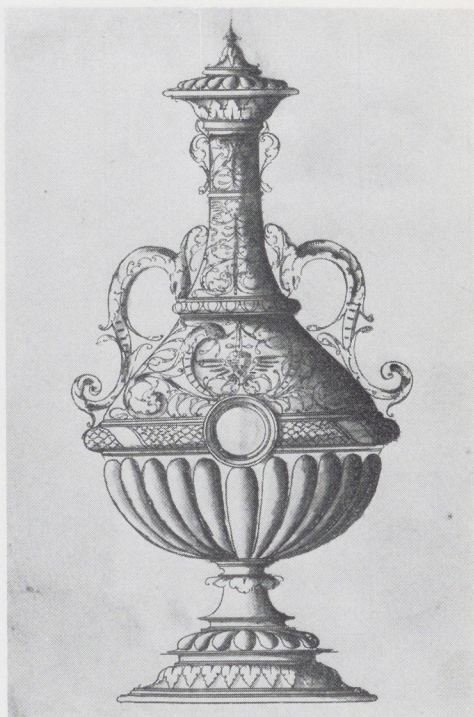
Geymüller stelt dat DuCerceau onmiddellijk na de terugkeer van zijn eerste reis naar Italië begon met het etsen van zijn ornamentprenten, en dat was in 1534. Er is geen datering, signatuur of titelpagina bekend op

Afb. d. Altaarretabel of pax.

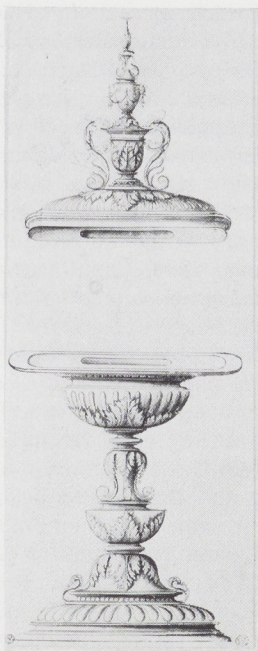

Afb. e. Vaas met lange Hals.

Afb. 1 (onder). Jacques Androuet DuCerceau. Tazza met deksel. Tekening op perkament. Bibliothèque de l'École des Beaux-Arts, Parijs.

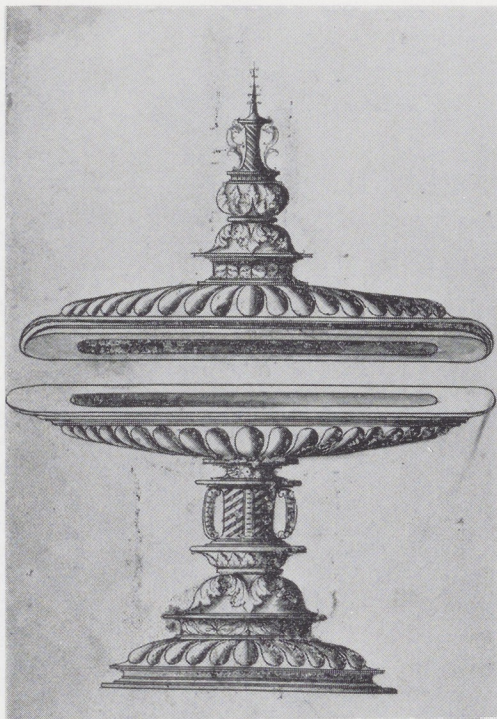

DuCerceau's prenten voor edelsmeden, maar een aantal van zijn tekeningen voor bekers in de Bibliothèque Nationale werden door de tekenaar van het bijschrift 'coupe à la mode d'Allemagne' voorzien, zodat duidelijk is dat DuCerceau heel goed wist wat de Duitse mode was. Dat Brosamer de Duitser zou zijn die deze stijl ontwikkelde, zoals Hayward zegt, lijkt moeilijk houdbaar wanneer men de tekeningen met de houtsneden vergelijkt. Er is eerder een gelijkenis met het werk van Holbein en Altdorfer. Het is bekend dat Brosamer het werk van Altdorfer, wiens bekers dateren van 1520-1525⁷, kende en kopieerde en dat hij zelfs ten minste één ets van DuCerceau heeft gekopieerd. In de tweede editie van het *New kunstbüchlein* (evenmin gedateerd, maar vermoedelijk van ca. 1560) nam Brosamer een kopie in houtsnede op naar DuCerceau's ets van een retabel of tabernakel met drie nissen⁸. Een bijzonder veelbetekenende overeenkomst tussen de tekeningen in het Rijksprenten-

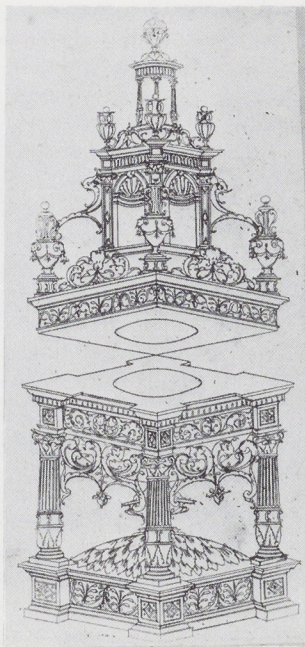
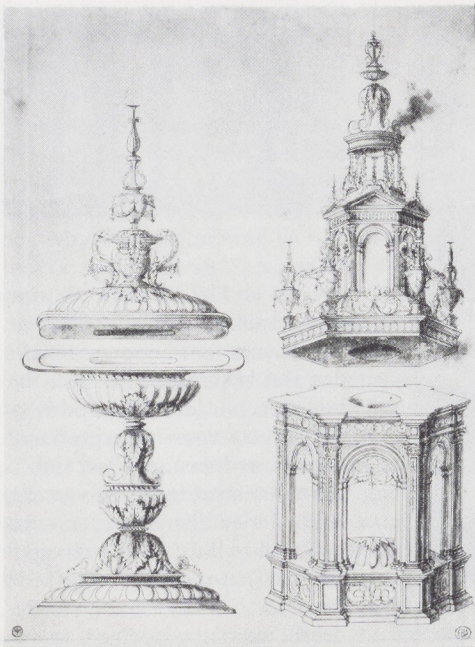
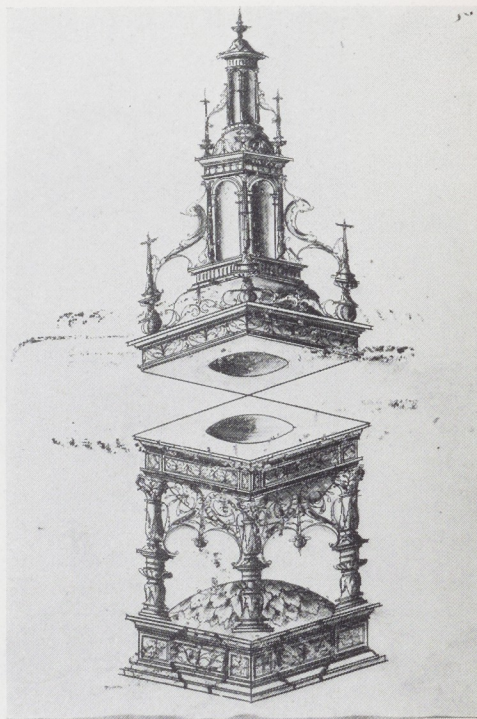
Afb. f. Tazza met deksel.

Afb. 2 (onder). Jacques Androuet DuCerceau. Tazza met deksel en zoutvat met deksel. Tekening op perkament. Bibliothèque de l'École des Beaux-Arts, Parijs.

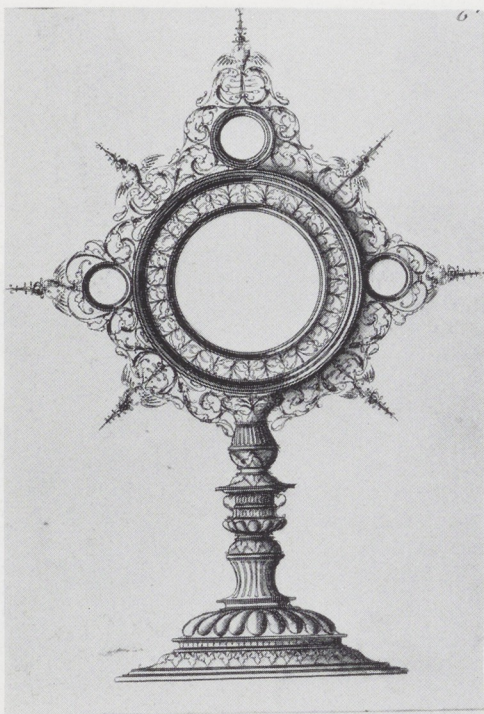
Afb. g. Zoutvat of doopvont.

Afb. 3 (onder). Jacques Androuet DuCerceau. Zoutvat met deksel. Ets. Öffentliche Kunstsammlung, Bazel.

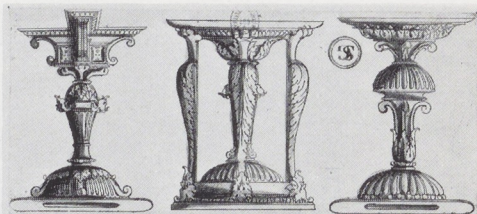
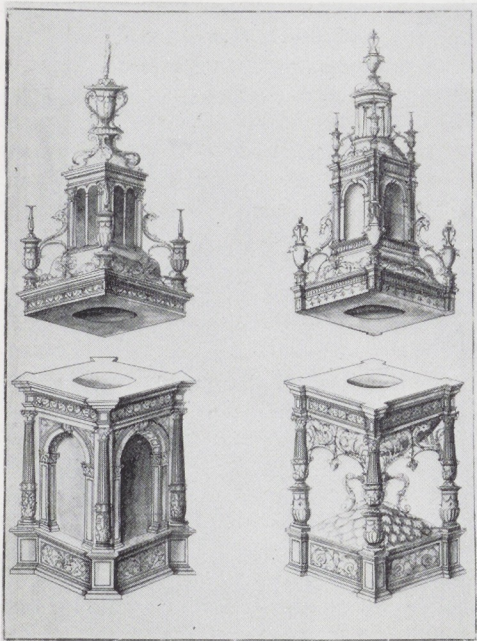
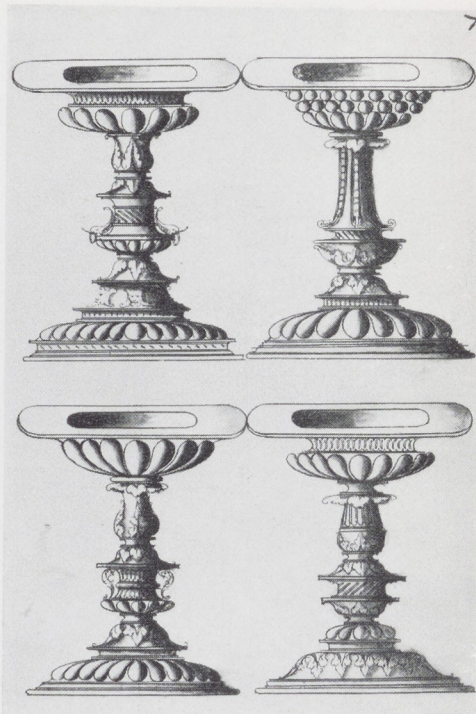
Afb. h. Monstrans.

Afb. 4 (onder). Jacques Androuet DuCerceau. Twee zoutvaten met deksel. Tekening. British Museum, Londen.

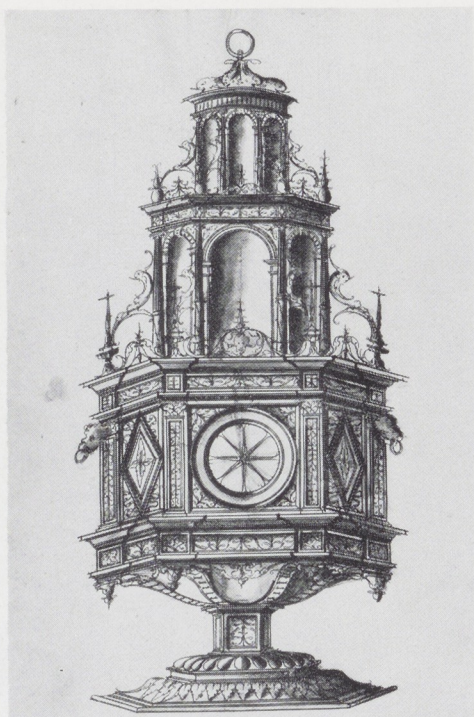
Afb. i. Vier tazza's.

Afb. 5 (onder). Jacques Androuet DuCerceau. Drie tazza's, zoutvaten of doopvonten. Ets. Bibliothèque Nationale, Parijs.

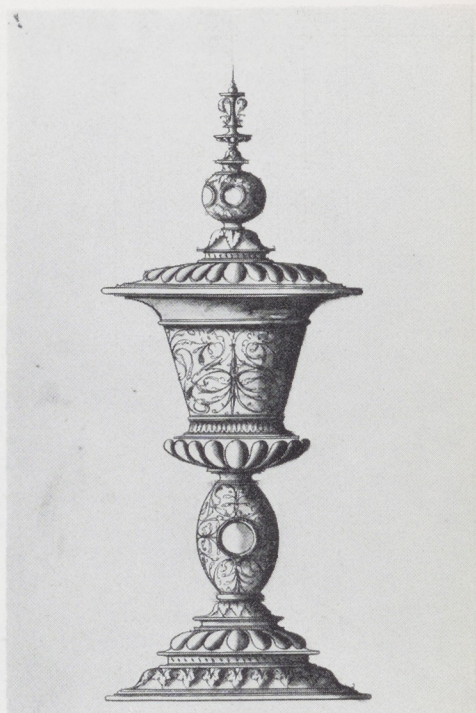

kabinet en DuCerceau's ontwerpen in andere verzamelingen is de eigenaardige manier van het tekenen van het perspectief van de randen van bekers enz. Het gaat hier om een kunstgreep waarbij de randen van bekers en deksels aan voor- en achterkant evenwijdig aan elkaar lopen, om pas vlak bij de zijkanten rond te worden getekend. Om deze bijzonderheid en de eerder vermelde herhalingen te illustreren kunnen ter vergelijking met de *Tazza met deksel* (afb. f) van de keerzijde van blad 4 nog vier bekers met deksel worden genoemd⁹, waarvan we de

Afb. j. Wierookhouder.

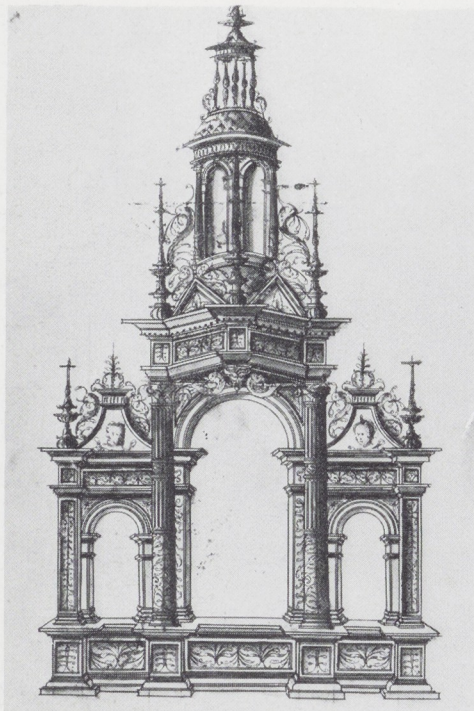
Afb. k. Vaas met deksel.

Tazza met deksel van de collectie Masson in de École des Beaux-Arts te Parijs (afb. 1) afbeelden. In dezelfde geest is de voorzijde van blad 7, *Vier staande tazza's* (afb. i) en een met de penseel gewassen ets in de Bibliothèque Nationale, voorstellende drie bekers, zoutvaten of doopvonten (afb. 5)¹⁰. De *Kandelaar* op blad 11 recto (afb. m) heeft een dergelijke platte rand en is bijna identiek met de geëtste kandelaars van DuCerceau¹¹ (afb. 6). Zelfs de *Fontein* op blad 17 recto (afb. s) heeft drie bassins met deze parallele uitwerking van het perspectief van de cirkel. Tot nog toe zijn geen andere prenten of tekeningen uit deze tijd met deze eigenaardige perspectiefvertekening opgedoken zonder dat er een verband met DuCerceau kon worden gelegd: men kan wel spreken van een persoonlijk, of misschien van een atelier-kenmerk. Een ander voorbeeld kan worden gevonden in het *Zoutvat met deksel* op blad 5 recto (afb. g). Een zeer zeldzame ets van DuCerceau in de Öffentliche Kunst-

sammlung te Bazel¹² (afb. 3) toont hetzelfde zoutvat, evenals een tekening in het British Museum¹³ (afb. 4) die samen met een tweede tekening¹⁴ bewaard wordt onder de naam van Etienne Delaune, maar die beide door Geymüller (p. 135) met name genoemd worden als van de hand van DuCerceau. Tenslotte is een tekening van DuCerceau in de École des Beaux-Arts (afb. 2) met een zoutvat en een tazza met deksel goed vergelijkbaar met de bovenvermelde bekers. Ook kan men een herhaling van de objecten zien bij de *Tabernakel* op blad 16 verso (afb. r). Deze komt namelijk met een kleine wijziging ook voor op een ets van DuCerceau in de Bibliothèque de l' Arsenal¹⁵ (afb. 7) en in een tekening in het British Museum¹⁶, weer onder de naam van Etienne Delaune, maar ook kennelijk van de hand van DuCerceau. Telkens wanneer de voorwerpen die zijn weergegeven op de tekeningen in het Rijksprentenkabinet afgebeeld worden in prenten

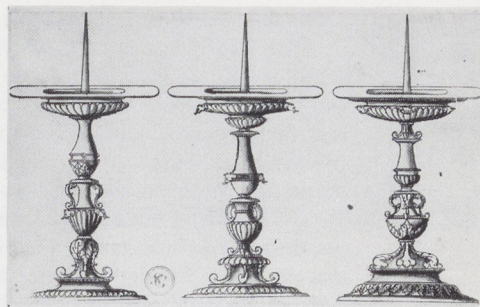
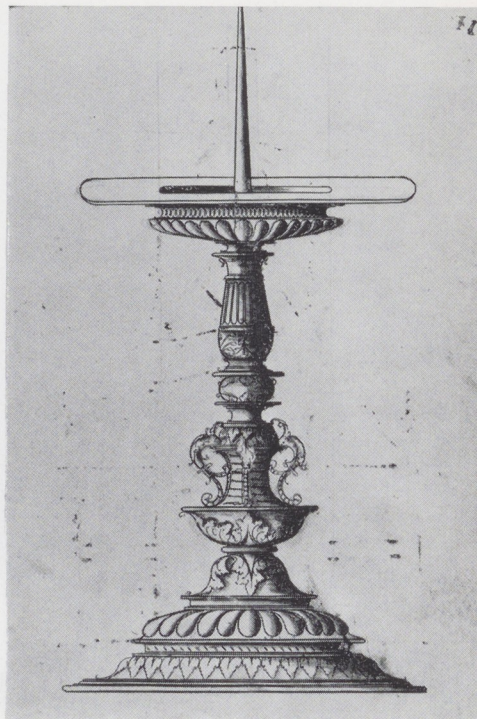
Afb. l. Retabel.

of tekeningen van die tijd, dan zijn zij zonder uitzondering ongesigneerd, ongedateerd en worden zij, op één na, toegeschreven aan Jacques Androuet DuCerceau. Wanneer ze naast elkaar bekeken worden, wordt duidelijk dat ze van meer dan één hand zijn. Er is een verschil in kwaliteit tussen de tekeningen onderling, een kwaliteitsverschil dat geen verband houdt met de gedaante van de voorwerpen zelf, die immers een telkens veranderde opbouw met vrijwel dezelfde elementen laat zien. Die éne uitzondering brengt een moeilijk te verklaren verwikkeling met zich mee: de *Monstrans* van blad 6 recto (afb. h) staat zeer dicht bij een monstrans op een ets die zich eveneens in het Rijksprentenkabinet bevindt¹⁷ (afb. 8). Deze ets, die niet gesigneerd of gedateerd is en waarschijnlijk een unicum, wordt gecatalogiseerd als het werk van Nicolaas Hogenberg. De reden voor deze toeschrijving is dat de ets een zeer sterke gelijkenis vertoont met een reproductie in een negentiende

Afb. m. Kandelaar.

Afb. 6 (onder). Jacques Androuet DuCerceau. Drie kandelaars. Ets. Bibliothèque Nationale, Parijs.

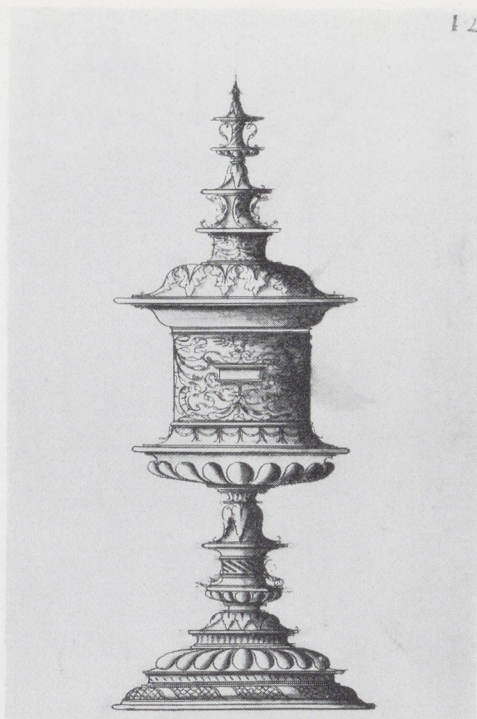

eeuws boek, O. Reynard, *Ornaments des Anciens Maitres du XVe au XVIIIe Siècle*, Parijs s.d. De tekst bij plaat 72 van Reynard's boek zegt, zonder een nadere verklaring, dat deze monstrans is gereproduceerd naar een ets van Nicolaas Hogenberg, van wie we overigens geen vergelijkbaar werk kennen.

Er bestaan van DuCerceau en zijn atelier meer ornamenttekeningen dan van enig ander

Afb. n. Beker met deksel.

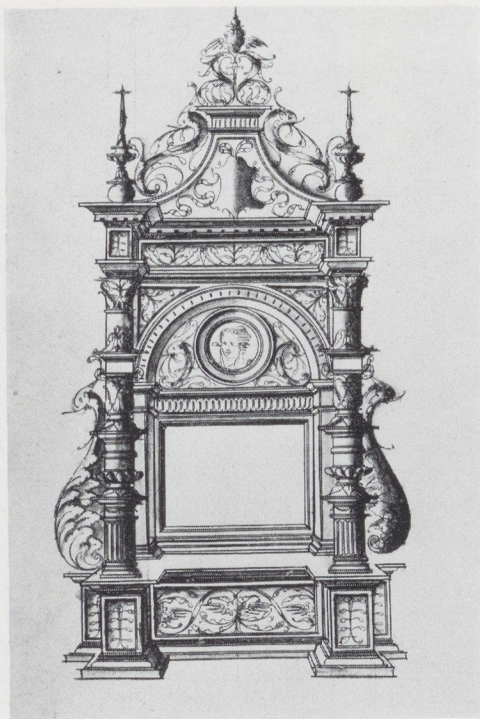
Afb. o. Schenkkkan.

ornamentkunstenaar in de zestiende eeuw, met uitzondering misschien van Erasmus Hornick. Vele zijn reeds lang geleden losgemaakt uit hun boekband en afzonderlijk opgezet, wat helaas niet lang geleden ook met het boekje uit het Prentenkabinet is gebeurd. Dat de tekeningen een duidelijk omschreven groep vormen valt niet te betwisten. Het is daarbij nog niet uit te maken of het Jacques Androuet DuCerceau zelf was of iemand uit zijn atelier of uit zijn familiekring, die de uitvoering van de tekeningen op zich heeft genomen. Waarschijnlijk moeten we denken aan een groot en produktief atelier, met medewerkers die door hun Protestantse geloofsovertuiging in moeilijkheden geraakten en wegtrokken uit het Parijse centrum, waarbij zij door ontwerpen en tekenen in hun levensonderhoud trachtten te voorzien. Hoe kwam ons boekje nu in Engeland terecht, en wanneer? Is het puur toeval dat DuCerceau's prachtige tekeningen van

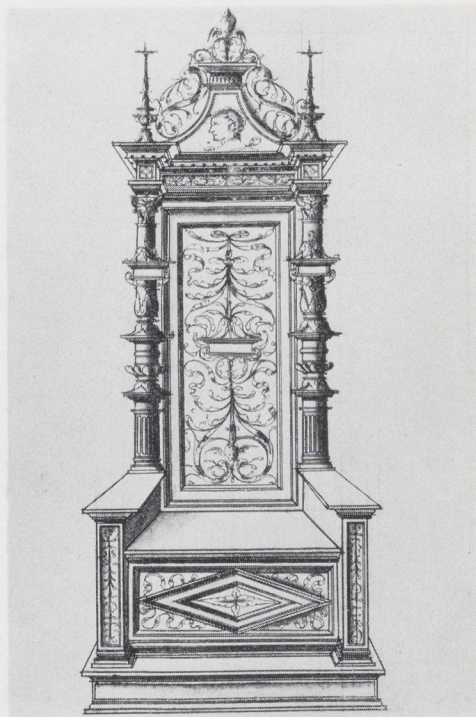
tazza's, vazen, zoutvaten, kannen en kandelaars in de Kunstbibliotheek te Berlijn zijn voorzien van Engelse wapens?¹⁸ Hoe is een boek met Franse tekeningen aan een Antwerpse band gekomen? Is deze band misschien afkomstig uit de boekbinderij van Matthew Parker, aartsbisschop van Canterbury, die Antwerpse binders in dienst had en die de beschermheer was van twee zonen van Nicolaas Hogenberg, beiden graveurs? Zijn deze tekeningen misschien naar Antwerpen gekomen met een zending van DuCerceau's prenten¹⁹ en daar gebonden? In ieder geval durven op dit ogenblik weinig geleerden tekeningen zonder enige reserve aan Jacques Androuet DuCerceau toe te schrijven. Het bestaan van grote aantallen van ongesigneerde en ongedateerde tekeningen, met allerlei herhalingen van de onderwerpen, samen met de wetenschap dat DuCerceau enkele zonen had die kunstenaar waren en dat daarnaast nog allerlei anderen van tijd tot tijd in zijn atelier werkzaam

Afb. p. Retabel.

waren, dwingt tot een zekere terughoudendheid en voorzichtigheid bij het trekken van conclusies. Geymüller wist dat hij niet alle bestaande albums van DuCerceau kende en hij maakte er geen geheim van dat hij nauwelijks gepoogd had alle afzonderlijke tekeningen te bespreken, met name die in particuliere handen. Het is daarom duidelijk dat er nog wel meer onbekende tekeningen aan het licht zullen komen. Misschien wordt dan nog wel eens de sleutel ontdekt voor de vele problemen rond het werk van DuCerceau. Intussen bevat de belangrijke en als album volledige groep tekeningen van het Rijksprentenkabinet een uitzonderlijk complex van aanwijzingen die mogelijk nog eens zullen leiden tot sluiting van het laatste gat in de enorme legpuzzel DuCerceau.

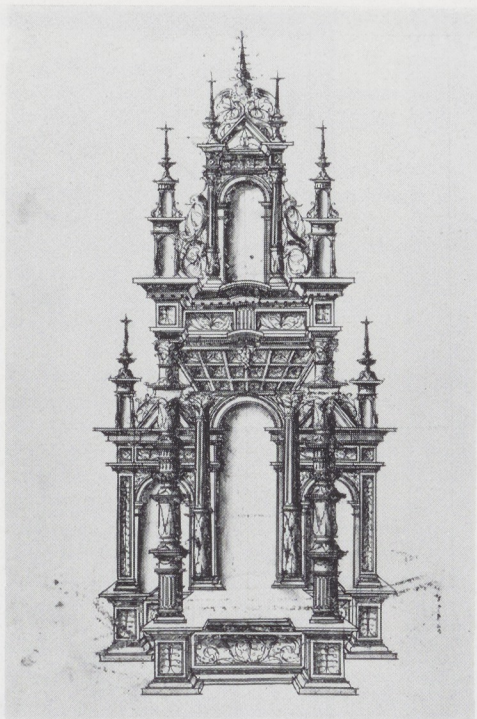
Afb. q. Stoel met leuning en hoge rug.

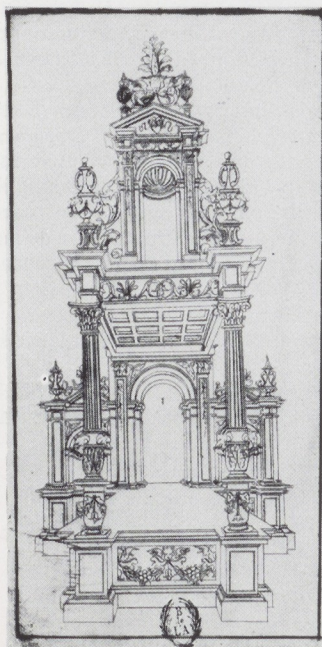
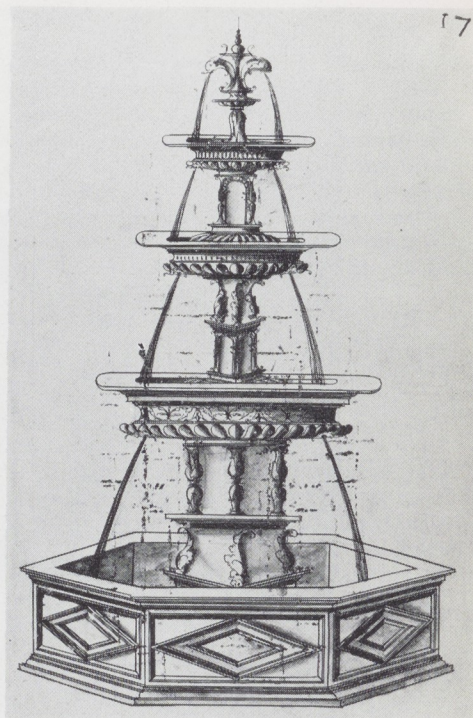
Noten

- ¹ Catalogus Sotheby, 24 november 1960, nr. 63.
- ² E. P. Goldschmidt, *Gothic and Renaissance Bookbindings*, London 1928, vol. I, p. 263.
- ³ L'Art Ancien, Zürich, *Katalog 51*, p. 4, nr. 8.
- ⁴ Henri de Geymüller, *Les DuCerceau, leur vie et leur œuvre*, Paris & London 1887.
- ⁵ The Mannerist Godsmiths 2. France and the School of Fontainebleau pt. I, *The Connoisseur*, 152 (1963), p. 244.
- ⁶ Campbell Dodgson, *Catalogue of Early German and Flemish Woodcuts in the British Museum*, London 1911, vol II, p. 382.
- ⁷ Franz Winzinger, *Albrecht Altdorfer Graphik*, München 1963, p. 118.
- ⁸ Alfred Lichtwark, *Der Ornamentstich der Deutschen Frührenaissance*, Berlin 1888, p. 131.
- ⁹ Naast de tekening van de École des Beaux-Arts zijn dit een *coupe à la mode d'Allemagne* in de Bibliothèque Nationale te Parijs en twee bakers in de Kunstbibliothek te Berlijn (Hdz. 2433/35 en Hdz. 2433/31).

Afb. r. Retabel.
Afb. 7 (onder). Jacques Androuet DuCerceau.
Tabernakel of altaar. Ets. Bibliothèque de l' Arsenal,
Parijs.

Afb. s. Fontein.

¹⁰ Fonds Français, I. 66.3.

¹¹ Fonds Français, I. 66.c.

¹² Inv. x. 1480.85.

¹³ Nr. 50.2.23.182.

¹⁴ Nr. 50.2.23.183.

¹⁵ Nr. 125.71.

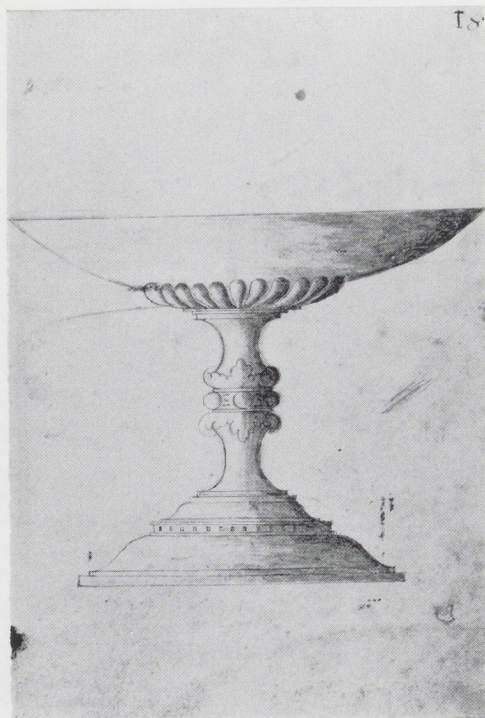
¹⁶ Nr. 1853.10.8.21.

¹⁷ Nr. 53.321.

¹⁸ Anthony Blunt, *French Drawings in Berlin*, *Burlington Magazine*, 114 (1972) p. 179.

¹ A. J. J. Delen, *Histoire de la Gravure dans les Anciens Pays Bas & dans les Provinces Belges*, Paris, réimpression, 1969, Deuxième partie, p. 150, waar uit de Plantijnarchieven wordt geciteerd, hoe prenten van DuCerceau in 1561 worden verkocht aan Cock. Op p. 158 vermeldt Delen het verpakken van een grote groep prenten van DuCerceau voor verschepping naar Frankfort door Plantijn op 11 maart 1557. N.B. Zie ook p. 48 noot 20.

Afb. t. Schaal op voet.

Bijlage

BESCHRIJVING VAN DE CODEX (inv. nr. 1976: 1)

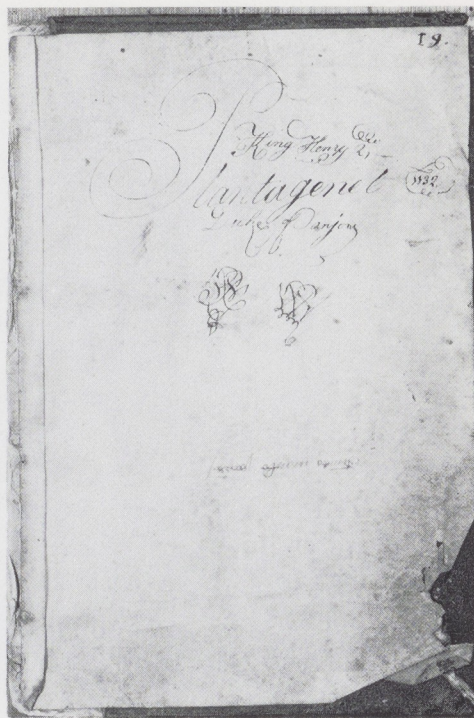
Band: versierd met op ieder plat tweemaal een blindstempel met de beeltenis van Karel V in medaillon, met daarboven de spreuk *PLVS OVLTRE* en een heraldische dubbele adelaar tussen de zuilen van Hercules, en eronder de de naam *KAROLVS.V.IMP.* Deze stempels gescheiden door een fries met florale motieven, en omkaderd door rechte lijnen.

Inhoud: 19 gepagineerde en 2 ongepagineerde bladen perkament, ca. 190 × 130 mm.

Schutblad: r^o blank; v^o inscripties van bezitters uit de 18de en 19de eeuw: *Wm Potter's/Book, gave to him by Mr. Thomas May of Bodmyn | March the 5th 1769 | ... Wm Emmett His book 1725 | Thomas Emmett 1730 His Book | This Book was given to W^m | Courtenay of Walredon by his | Brother in Law M: G. Gregor Esqr | of Trewithean in the County of | Cornwall. June 1851.*

f. 1 r°: Wapenschild met adelaar, met opgave van kleur en metaal: *sable / or.* Boven het schild: *Philippus Pearse Plantagenet | Pictor.*

Afb. u. Blad met inscripties.

Ann^o Domini: 1685. S.P.Q.R. In het wapenschild sporen van uitgeradeerde inscriptie(s); tussen de vleugeltoppen van de adelaar: *Tomas Monk (?)*. v^o: blank.

f. 2 r°: inscripties: *Plantagenet. Pictor. | Philip Pearse given me by | Wm Stephings 1685. | By ye order of his master | volgt verzamelaarsstempel in rood: WP (waarschijnlijk van William Potter; niet bij Lugt / en een 19de-eeuwse notitie van zeven regels over de boetedoening van Godfried van Anjou, bijgenaamd Plantagenet († 1150).*

v^o: altaarretabel of pax.

f. 3 r°: blank. v^o: vaas met lange hals en twee oren.

f. 4 r°: blank. v^o: tazza met deksel.

f. 5 r°: zoutvat of doopvont. v^o: blank.

f. 6 r°: monstrans. v^o: blank.

f. 7 r°: vier tazza's. v^o: blank.

f. 8 r°: blank. v^o: wierookhouder.

f. 9 r°: blank. v^o: dekselvaas.

f. 10 r°: blank. v^o: retabel.

f. 11 r°: kandelaar. v^o: blank.

f. 12 r°: dekselbeker. v^o: blank.

f. 13 r°: schenkkkan. v^o: blank.

f. 14 r°: blank. v^o: retabel.

Afb. 8. Nicolaas Hogenberg. *Monstrans. Ets. Rijksprentenkabinet, Amsterdam.*

f. 15 r°: blank. v^o: stoel met leuning en hoge rug.

f. 16 r°: blank. v^o: retabel.

f. 17 r°: fontein. v^o: blank, met bovenaan een inscriptie: W[? of 26?] *folkes: m* [?] *this Book 1645* [?]

f. 18 r°: schaal op voet (in afwijkende techniek getekend). v^o: blank, met bovenaan inscriptie: *XX ti VI leves.*

f. 19 r°: 19de-eeuwse inscriptie betr. Henri II Plantagenet, 1132, en: *Tomas Monk. . .* [16de- of begin 17de-eeuws handschrift, in omgekeerde bladrichting].

Volgens de inscriptie op f. 18 v° zouden er in een eerder stadium 26 bladen geweest zijn. Het feit dat de oudste eigenaars-inscriptie omgekeerd op het blad staat, suggereert dat het boekje, dat nu met z'n 1 + 19 bladen compleet schijnt, oorspronkelijk niet, of anders, gebonden is geweest. Kort vóór de aankoop door het Rijksprentenkabinet zijn de bladen losgemaakt en afzonderlijk opgezet.

HERKOMST

De reeks van eigenaren zou als volgt gereconstrueerd kunnen worden:

Thomas Monk. Aangezien van latere bezitters de herkomst uit het graafschap Cornwall vaststaat, is hier te denken aan een lid van het uit deze streek afkomstige geslacht Monk, waaruit later de hertogen van Albemarle stammen. Zowel de vader als de broer van de eerste hertog heetten Thomas (de laatste geb. in 1608). W (?) Folkes, 1645 (?)

William Stephings, 1685 (of 'his Master')

Philip Pearse Plantagenett, Pictor, 1685

William Emmett, 1725

Thomas Emmett, 1730

Thomas May of Bodmyn, 1769

William Potter 1769

M. G. Gregor, Esquire of 'Trewithean', 1851.

Trewithen is een landhuis in Cornwall, waar toen evenwel geen Gregors woonden (Country Life, cxiii, 2, 1953, 990, 1072). Zij bewoonden daarentegen Trewarthenick, eveneens in Cornwall (E. Walford, Country Families, 1879).

William Courtenay of Walreddon, 1851. In aanmerking komen: William Courtenay 1777-1859, 10th Earl of Devon, resp. William Reginald Courtenay, 11th Earl of Devon, 1807-1888.

Charles Christopher Courtenay, 17th Earl of Devon (veiling The Earl of Devon, Londen, Sotheby, 24. xi. 1960 nr. 63, als: Duits 1530-1550).

Kunsthandel L'Art Ancien, Zürich, cat. 54 (1964) nr. 14.

Kunsthandel Spencer Drummond, Hamilton (Bermuda), 1975.